

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

ลำปางเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือตอนบนที่มีพื้นฐานเป็นสังคมเกษตรกรรม โดยในปี 2546 จังหวัดลำปางมีครัวเรือนเกษตรจำนวน 143,648 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 52.9 ของครัวเรือนทั้งหมด มีการใช้ที่ดินเพื่อทำการเกษตร 985,650 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 33.6 ของที่ดินที่มีการใช้ประโยชน์ทั้งหมด โดยแบ่งเป็นที่นา 546,739 ไร่ ที่ดอน 251,847 ไร่ ที่สวน 180,416 ไร่ และที่ปลูกสัตว์และประมง 6,647 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 55.8 25.7 18.2 และ 0.3 ตามลำดับ และมีขนาดการถือครองที่ดินทำการเกษตรเฉลี่ย 6.9 ไร่ต่อครัวเรือนเกษตร (เกษตรจังหวัดลำปาง, 2547)

การทำเกษตรในจังหวัดลำปางส่วนใหญ่ (ร้อยละ 96.4) เป็นการปลูกพืชเป็นหลัก ซึ่งอาจเป็นการปลูกพืชอย่างเดียวหรือปลูกพืชร่วมกับการทำการเกษตรในลักษณะอื่นด้วย การปลูกพืชอย่างเดียวมีถึงร้อยละ 64.6 ของเกษตรกรทั้งหมด รองลงมาคือปลูกพืชร่วมกับสัตว์ร้อยละ 28.4 ของเกษตรกรทั้งหมด สำหรับการทำการเกษตรในลักษณะอื่นๆ เช่น เลี้ยงสัตว์อย่างเดียวหรือเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในพื้นที่น้ำจืดอย่างเดียวหรือทำกิจกรรมทั้งสองอย่างร่วมกันมีน้อยมากเพียงร้อยละ 3.4 0.1 และ 0.1 ของเกษตรกรทั้งหมด ตามลำดับ (สถิติจังหวัดลำปาง, 2546) ระบบการปลูกพืชในที่นาเกษตรกรจะปลูกข้าวนาปีเป็นหลัก หลังจากการเก็บเกี่ยวจะปลูกพืชต่างๆตาม เช่น ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ยาสูบ กระเทียม หอมแดง และพืชผักต่างๆ ส่วนในที่ดอนเกษตรกรจะปลูกพืช เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วลิสง อ้อยโรงงาน และตะหุง เป็นต้น (เกษตรจังหวัดลำปาง, 2547)

ด้วยธรรมชาติของการผลิตเกษตร เกษตรกรต้องเผชิญกับความเสี่ยงภัยไม่แน่นอนทั้งด้านการผลิตจากปัจจัยทางธรรมชาติ เช่น สภาพดินฟ้าอากาศ ปริมาณน้ำฝน โรคพืช และแมลงศัตรูพืชต่างๆ และด้านราคาผลผลิต ซึ่งขึ้นอยู่กับอุปสงค์และอุปทานผลผลิตเกษตร โดยหากผลผลิตมีปริมาณมากมักประสบกับปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำและหากฤดูกาลที่ผ่านมาผลผลิตมีราคาสูง เกษตรกรก็มักหันมาปลูกพืชชนิดนั้นกันมาก เกิดปัญหาผลผลิตล้นตลาด (พาณิชย์จังหวัดลำปาง, 2548)

ซึ่งทั้งความเสี่ยงภัยไม่แน่นอนด้านการผลิตและราคาผลผลิตดังกล่าว ก่อให้เกิดความยุ่งยากกับเกษตรกรในการตัดสินใจวางแผนการผลิตเกษตรกรได้อย่างถูกต้อง และหากการวางแผนผลิตเกษตรกรเลยไม่นำเอาความเสี่ยงภัยไม่แน่นอนด้านการผลิตและราคาผลผลิตมารวมพิจารณา อาจทำให้การวางแผนผลิตเกษตรกรนั้นมีความไม่เหมาะสม ซึ่งจะทำให้เกษตรกรหรือผู้นำแผนการผลิตเกษตรกรดังกล่าว ไปปฏิบัติได้รับความเสียหายและในที่สุดจะก่อให้เกิดผลเสียหายต่อระบบเศรษฐกิจการเกษตรและส่วนรวม

แม่ทะเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดลำปางที่มีที่ตั้งอยู่ติดกับอำเภอเมืองลำปาง ซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าและที่ตั้งโรงงานแปรรูปสินค้าเกษตรที่สำคัญของจังหวัด เกษตรกรในอำเภอแม่ทะจึงมีทางเลือกในการผลิตพืชได้หลายชนิด พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวนาปี ข้าวไร่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วลิสง ทุ่น อ้อยโรงงาน และถั่วเหลือง เป็นต้น โดยที่การผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วลิสง ทุ่น และอ้อยโรงงาน นั้นเป็นระบบการผลิตพืชบนที่ดอนที่มีการแข่งขันกัน

ในปี 2546 อำเภอแม่ทะมีครัวเรือนเกษตรร้อยละ 83.2 ของครัวเรือนทั้งหมด และมีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อทำการเกษตร 101,451 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 60.8 ของที่ดินที่มีการใช้ประโยชน์ทั้งหมด โดยแบ่งเป็นที่นา ที่ดอน ที่สวน และการเกษตรอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 67 26 6 และ 1 ตามลำดับ และมีขนาดการถือครองที่ดินทำการเกษตรเฉลี่ย 7.0 ไร่ต่อครัวเรือนเกษตร (เกษตรจังหวัดลำปาง, 2547)

อย่างไรก็ตามการผลิตพืชบนที่ดอนที่ไม่มีระบบชลประทานเกษตรกรต้องอาศัยน้ำฝนเท่านั้นในการทำการผลิต เกษตรกรจึงต้องเผชิญกับความเสี่ยงภัยด้านการผลิต และการผลิตพืชบนที่ดอนในช่วงฤดูฝนนั้นยังเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับการทำการผลิตพืชอื่นๆ ในที่นาที่สำคัญ เช่น การปลูกข้าวนาปี ในขณะที่เกษตรกรมีจำนวนจำกัดของปัจจัยหรือเงื่อนไขการผลิต เช่น ที่ดิน แรงงาน และเงินทุน เป็นต้น ทำให้เกษตรกรเกิดความยุ่งยากในการตัดสินใจวางแผนเลือกทำการผลิตพืชบนที่ดอนที่เหมาะสมให้สอดคล้องกับจำนวนจำกัดของปัจจัยหรือเงื่อนไขการผลิตที่มีอยู่

ดังนั้นการหาแผนการผลิตพืชที่พิจารณาถึงความเสี่ยงภัยไม่แน่นอนด้านการผลิตและราคาผลผลิต จึงเป็นประโยชน์แก่เกษตรกรหรือผู้นำแผนการผลิตเกษตรกรดังกล่าวไปปฏิบัติ รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำแผนการผลิตพืชที่ได้ไปใช้ในการประกอบการตัดสินใจวางแผนผลิตของจังหวัดลำปางได้ในระยะยาวต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์การศึกษา

การศึกษานี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับระบบการผลิตพืชภายใต้ภาวะความเสี่ยงบนที่ดอน โดยมีวัตถุประสงค์การศึกษาดังนี้

1. เพื่อทราบภาวะความเสี่ยงต่างๆของพื้นที่ศึกษาที่เกิดขึ้นในการผลิตภาคเกษตร
2. เพื่อทราบผลกระทบและกลยุทธ์การปรับตัวของเกษตรกรในสภาพความเสี่ยงที่เกิดขึ้น
3. เพื่อทราบแผนการผลิตพืชที่เหมาะสมบนที่ดอน ภายใต้ภาวะความเสี่ยงของพื้นที่ศึกษา

1.3 ประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษา

การศึกษานี้จะทำให้เกษตรกรในพื้นที่ศึกษาและพื้นที่ที่มีลักษณะใกล้เคียงกันที่ทำการผลิตพืชบนที่ดอนของอำเภอแม่ทะสามารถนำเอาแผนการผลิตที่ได้ไปปรับใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจวางแผนการผลิตของตนเองได้ นอกจากนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานเกษตรอำเภอแม่ทะและสำนักงานเกษตรจังหวัดลำปาง สามารถนำแผนการผลิตที่ได้ไปใช้วางแผนในการสนับสนุนส่งเสริมและช่วยเหลือเกษตรกรให้มีรายได้เพิ่มขึ้น โดยแผนการผลิตนี้เป็นแผนการผลิตที่คำนึงถึงภาวะความเสี่ยงที่เกิดขึ้นในแต่ละพืช

1.4 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษานี้มีขอบเขตในการวางแผนผลิตพืชของอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ที่ทำการผลิตบนที่ดอนในช่วงฤดูฝน ได้แก่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วลิสง และอ้อยโรงงาน โดยคำนึงถึงความเสี่ยงภัยไม่แน่นอนทั้งการผลิตและราคาผลผลิต จากข้อมูลปีการผลิต 2545 ถึง 2549 เป็นเวลา 5 ปี